

POVODOM ČLANKA »SOCIJALNA MEĐUUSLOVLJENOST KULTURE I NARODNE ODBRANE«

U »Vojnom delu« br. 6/72. godine objavljen je članak potpovnika Vojislava Vukićevića: »Socijalna međuuslovljenost kulture i narodne odbrane«. Smatram da je Redakcija dobro učinila što je objavila takav rad, gotovo malu studiju, o jednom značajnom pitanju za narodnu odbranu, koji je do sada vrlo malo tretiran u našim vojnim listovima i časopisima. U članku su pokrenuta mnoga pitanja o uslovljenosti kulture i narodne odbrane, date su korisne sugestije za praktičan rad itd. To je, van svake sumnje, vidan doprinos našoj vojno-teoretskoj misli, koji će, uvereni smo, podstaći starešine na razmišljanje o ovoj nedovoljno ispitanoj strani odbrane i doprineti potpunijem i svestranijem sagledavanju svih aspekata odbrane.

Problematika koju pokreće i razmatra navedeni članak višestruko je interesantna za vojnu i kulturnu delatnost.

Naša i strana iskustva *pokazuju da se kulturno-umetničko stvaralaštvo ne koristi isključivo za zadovoljavanje estetskih, kulturno-umetničkih i zabavnih potreba ljudi, već i da se preko tog stvaralaštva, kulturno-umetničke i zabavne delatnosti, uopšte, potpunije upoznaje društveni život i šire najrazličitije ideje, politički i drugi progresivni i regresivni uticaji na mase.* Oдавно je poznato da se kroz sadržaje različitih književnih, likovnih, muzičkih, pozorišnih, filmskih i drugih umetničkih dela suptilnije, a nekad i trajnije, ostvaruju takvi uticaji nego kroz ostale oblike društvene svesti. Ovo tim pre jer sva naučna istraživanja potvrđuju integralnost čovekove ličnosti. Čoveku je, uz neophodan i koristan društveni rad radi egzistencije, potreban i aktivan društveni život radi duhovnog razvoja i rekreacije.

Kulturno-umetnička, obrazovna i sportska aktivnost sadržajno i korisno najbolje ispunjavaju čovekovo slobodno vreme i na taj

način obezbeđuju svestrani i harmonični razvitak njegove celovite ličnosti. Zato se sasvim sigurno može zaključiti da je društveni kulturno-umetnički i zabavni život imanentno svojstvo ljudi. Oni ga koriste u svim životnim uslovima i u svakoj delatnosti, uključujući tu i vojnu. Sa više ili manje uspeha to su činili borci za progres, ali i osvajači.

Kod prvih, kultura i umetnost vršile su pravu, humanističku ulogu, služile su uvek progresu i davale optimalne efekte, a kod drugih, kultura je služila regresu, gubila je osnovna humanistička svojstva pretvarajući se u antikulturu i antiumetnost (korišćenje umetnosti u »specijalnom« i »psihološkom ratu«).

Radi toga su se za pokroviteljstvo i uticaj na kulturu i umetnost otimali svi — vlastodržci i revolucionari (uz njih i sve religije — crkve).

Međutim, ma koliko humana misija svake prave umetnosti i rušilačka moć ratova i revolucija na prvi pogled izgledale protivrečne, umetnost je imanentna svakoj pravoj socijalnoj revoluciji. Ovo tim pre što revolucije uvek, uz rušenje starih preživelih društvenih odnosa i okova vladajuće klase, koja je, po pravilu, u manjini, ostvaruju humanističke ciljeve ugnjetavane većine i izgrađuju nove, progresivnije društvene odnose. Otuda u svim pravednim ratovima i revolucijama prava progresivna umetnost dolazi do većeg izražaja, kako u korišćenju celokupnog pozitivnog nasleđa prošlosti¹, tako i u pogledu stvaranja novih umetničkih dela koja su ogledalo ratnih i revolucionarnih zbivanja i koja snažno utiču na revolucionarno raspoloženje i borbu masa.

Prema tome, socijalistička revolucija u programu sadrži i kulturni preobražaj, a umetnost je jedno od značajnih i snažnih oružja za revolucionarni proces oplemenjivanja čoveka, što i jeste krajnji cilj socijalističke revolucije. Zato svaki revolucionarni pokret u punoj meri koristi tu oblast ljudske delatnosti za širenje naprednih ideja i ostvarivanje svojih ciljeva u masama.

Revolucionari su se uvek angažovali u tom radu, pošto su ga s pravom smatrali neophodnim za usvajanje naučnog, marksističkog pogleda na svet preko spoznaje zakona o razvitku prirode, društva i ljudskog mišljenja. Takva povezanost umetnosti i revolucije potpuno se ispoljila i potvrdila u oktobarskoj i našoj revoluciji.

Polazeći od svega toga, Savez komunista Jugoslavije je kulturno-umetničku delatnost uvek smatrao veoma važnim područjem borbe za ostvarivanje sveukupnih ciljeva socijalističke revolucije

¹ Vidi šire u knjizi: V. I. Lenjin *O književnosti*, Zbornik, izd. »Kultura«, Beograd 1949, str. 173.

naroda i narodnosti Jugoslavije. Prosvećeni i kulturni ljudi lakše i brže shvataju revolucionarne ciljeve, pa se radi toga za njihovo ostvarivanje uvek spremno, uporno i samopožrtvovano bore. Zaostalost i neznanje bili su i ostaju jedan od najvećih neprijatelja, jer su najbolja podloga i saveznik svim oblicima sujeverja i religije, nacionalizma i svih drugih vrsta otvorene i prikrivene kontrarevolucije.

U nepravednim, osvajačkim ratovima i svim kontrarevolucijama koriste se pretežno »umetnička dela« sa reakcionarnim sadržajima. No, nije sasvim isključena mogućnost da se ponekad koriste i prava umetnička dela kada se posredstvom raznih manipulacija vrši njihova zloupotreba. (Na pr. četnici su se u istrebljivanju muslimanskog življa pozivali na »Gorski vijenac«, što je bila zloupotreba i pisca i dela).

Nedovoljan interes progresivnih snaga za kulturno-umetničku oblast delatnosti omogućuje reakcionarnim snagama da u velikoj meri zloupotrebe slobodu umetničkog stvaralaštva za svoje kontrarevolucionarne ciljeve. Osuđene pojave na 21. sednici Predsedništva SKJ i u Pismu druga Tita i Izvršnog biroa to najbolje potvrđuje. Mogućnost konstruktivnog korišćenja, ali i zloupotrebe kulture i umetnosti u društvenim procesima, pa i u vojnoj delatnosti, opravdava naš povećan interes i brigu za tu delatnost.

Istinska kultura i umetnost uvek su korišćene za razvijanje patriotskih, borbenih i revolucionarnih osećanja. Zato su borba i rat kao društvene pojave oduvek bili vrlo čest motiv i sadržaj umetničkog stvaralaštva. Pripovedalo se, pisalo i čitalo o ratovima i ratnicima, o revolucijama i revolucionarima. Pevane su pesme o njima i komponovana muzička dela. Tako su i kod naših naroda i narodnosti opevani mitski i istorijski junaci, uskoci i hajduci, ustanici i drugi borci za slobodu, napredak i progres. Slikani su i klesani likovi ratnika. Tako su kod svih naroda na sadržajima različitih umetničkih dela odgajani borci sa snažnim borbenim i drugim moralnim vrednostima.

Polazeći od ovih napomena, analiziraću neke stavove iz pomenutog članka potpukovnika V. Vukićevića.

O MEĐUSOBNOM SKLADU I SRODNOSTI KULTURE I NARODNE ODBRANE

Čitajući članak stiče se utisak da je malo tvrda formulacija po kojoj se »može naći više društvenih determinanti koje mogu potvrditi tezu o međusobnom skladu, srodnosti i, posebno, među-

uslovljenosti odnosa na relaciji: čovek — kultura — narodna odbrana».² Nužna međuslovljenost svakako postoji, ali je veliko pitanje da li postoji toliki međusobni sklad i srodnost. Jer, kultura i umetnost su, na žalost, kao i mnoge druge tekovine civilizacije, po nuždi oružje narodne odbrane i rata za progres ili regres, odbranu slobode ili osvajanje, a ne nešto što je samo po sebi sasvim u prirodnom međusobnom skladu i srodnosti. U potvrdu ove tvrdnje treba istaći da je rat, ako nije odbrana progressa, uvek protiv humanosti i poštenja, rada i stvaralaštva čoveka. Pa i kada je reč o odbrani, dakle, o nužnom zlu, rat razara.

Prema tome, odnos narodne odbrane i rata i kulture i umetnosti mnogo je složeniji nego prosta tvrdnja — da su »u međusobnom skladu i srodnosti«. Autor je to pravilno uočio i u članku izneo svu složenost tih odnosa. Kroz iznete primere više je potvrdio tezu nužne i umnogome protivrečne prirode međuslovljenosti odnosa na relaciji: čovek — kultura — narodna odbrana. Zato više verujem da se radi o nepreciznoj formulaciji u članku, nego o stavu autora.

MALO ILI MNOGO RADOVA O KULTURI I ODBRANI I ŠTA TREBA SVE ISTRAŽIVATI U TOJ PROBLEMATICI

Autor je protivrečan i nedovoljno jasan kada na jednoj strani tvrdi da o ovoj problematici imamo malo teoretskih rasprava i naučnih radova, a na drugoj da raspolažemo obimnim naučnim radovima u oblasti kulture i narodne odbrane. Lično sam ga shvatio: da stvarno nemamo rasprava o toj problematici, dok imamo dosta umetničkih dela čiji je motiv rat i revolucija. Bilo bi dobro da je autor ukazao na neka dela u fusnoti, što bi pomoglo čitaocima da ga bolje shvate i da tretiranu problematiku bolje izuče i razumiju.

Inače, van svake sumnje je da smo deficitarni u teoretskim raspravama i studijama ove vrste. A ova se problematika, kao i sve drugo, može višestranu istraživati i sagledavati.

Tako, na primer, kulturno-umetnička delatnost i narodna odbrana mogu se razmatrati kroz više pitanja, kao što su: značaj umetnosti za odbrambenu i vojnu delatnost; njen neposredni i posredni uticaj na formiranje društvene, političke i moralne svesti, na razvijanje patriotskih i drugih osećanja, motivacije i volje za borbu itd.

² Časopis *Vojno delo*, broj 6/72. godine, str. 17.

U vezi sa svim tim mogu se izučavati naša i strana iskustva u bližoj i daljoj prošlosti, sadašnja praksa u vojnim i građanskim strukturama i, polazeći od svih tih saznanja, izvlačiti odgovarajući zaključci i predložiti zadatka za sadašnju i buduću aktivnost u mirnodopskim i ratnim uslovima. Dalje, o svim tim pitanjima može se govoriti polazeći od kulturno-umetničke delatnosti u celini ili samo o pojedinim granama umetnosti, tj. o njihovom značaju i primeni sa stanovišta narodne odbrane.

Posebno je zanimljivo da se sagledaju svi aspekti korišćenja umetničkog stvaralaštva u »specijalnom« i »psihološkom ratu« u mirnodopskim i ratnim uslovima.

Polazeći od značaja kulturno-umetničkih delatnosti za shvatanje i doslednu primenu koncepcije opštenarodne odbrane, neophodno je udruženim i koordiniranim snagama i sredstvima društveno-političkih zajednica i oružanih snaga organizovati i vršiti odgovarajuća sociološka i druga istraživanja o toj problematici i preduzeti odgovarajuće mere za prikupljanje i obradu domaćih i stranih iskustava. Samo na osnovu takvog rada mogu se obezbediti potrebne studije u kojima će se analizirati prikupljeni materijal, izvući potrebni zaključci i zadaci u pogledu mera i postupaka za unapređenje kulturno-umetničkih delatnosti i sa stanovišta narodne odbrane.

ZAŠTO SU ZEMLJE SA RAZVIJENOM KULTUROM I UMETNOŠĆU POSTALE ŽRTVE NERAZVIJENIH?

U članku V. Vukićevića izneti su primeri da su zemlje i narodi sa velikom materijalnom kulturom i razvijenom umetnošću bile ponekad u istoriji žrtve manje razvijenih zemalja i naroda (slučaj stare Grčke, Rima i dr.). Autor je ispravno izneo neke društvene uzroke koji su doveli do takvih mogućnosti. Tako, između ostalog, on kao uzroke ističe: nesrazmeru između visoke kulture i nedovoljne materijalne i vojne razvijenosti, razvijene kulture kao objekt napada radi prestiža i pljačke, umanjen značaj umetnosti u osvajačkim i povećan u pravednim ratovima.

Kod stare Grčke i Rima, a i u drugim iznetim primerima (Napoleon, Hitler i dr.), stekli su se, upravo, svi ti uzroci. No, svakako da to nisu osnovni ni jedini uzroci koji su tome doprineli. Radi izučavanja ovih iskustava, koja i dalje zaslužuju našu pažnju, ukazaću još na neke uzroke i momente značajne za šire sagledavanje već istaknutih.

Osnovne uzroke i ovde, kao i u svim drugim važnijim društvenim procesima, moramo tražiti, pre svega, u sukobu proizvodnih snaga i produkcionih odnosa robovlasničkog društvenog poretka. Pored toga, kod iznetih uzroka još potpunije treba sagledati klasnu suštinu i posledice osvajачke politike.

Engels ističe da »materijalističko shvatanje istorije polazi od postavke da proizvodnja, a uz proizvodnju i razmena proizvoda, čini temelj svakog društvenog poretka; da u svakom društvu koje se javlja u istoriji raspodela proizvoda, a s njom i socijalna raščlanjenost na klase, zavisi od toga šta i kako se proizvodi i kako se vrši razmena proizvoda. Prema tome, krajnje uzroke svih društvenih promena i svih političkih prevrata ne treba tražiti u glavama ljudi, u njihovom sve boljem razumevanju večite istine i pravde, nego u promenama u načinu proizvodnje i razmene; ne treba ih tražiti u *filozofiji*, nego u *ekonomiji* date epohe (podvukao B. K.)«. ³

Propast država stare Grčke i Rimske Imperije počinje sa propašću robovlasničkog društva. Kad ono počinje da guši proizvodne snage, nastaju teškoće i kod vojne organizacije. Pošto nisu više mogla da se obezbeđuju sredstva za izdržavanje vojske koja bi bila u stanju da odbrani sve granice, nastupa dekadencija vojnih ustanova. Na oskudnoj materijalnoj osnovi regrutuju se ratoborni varvari umesto slobodnih rimskih građana. Stvaranje najamničke vojske, pored ostalog, nosilo je u sebi klicu propasti rimske carevine, jer su »najamničke vojske bile jače privržene svome vojskovođi nego Republici. Profesionalnim vojnicima je logor bio jedina domovina, rat jedini zanat, a vojskovođa jedina nada. Više vojskovođe, koje su mogle dobro da nagrade svoje vojnike, postojali su gospodari država«. ⁴

Uz sve to treba imati u vidu da su kultura i umetnost stare Grčke bile kulture i umetnosti robovlasnika, a ne robova. Sem toga, one su bile kultura i umetnost Grka i Rimljana, a manje porobljenih naroda. Tako, na primer, u doba najvećeg procvata Atine na svakog odraslog muškog građanina dolazilo je oko 18 robova. Glavno obeležje umetnosti u raspadajućem periodu robovlasničkih država sastoji se u tome što umetnici ne stoje u prisnoj vezi sa narodnim životom kao nekada u Heladi (u vreme nastajanja i procvata robovlasničkog poretka). Oni više ne stvaraju za mase, već samo za mali

³ Fridrih Engels: *Anti-Diring*, izd. Naprijed, Zagreb, str. 279.

⁴ Petar Tomac: *Vojna istorija*, izd. Vojno delo, biblioteka Naši pisci, knjiga 11, Beograd 1959, str. 201.

krug velikaša i najobrazovanijih ljudi.⁵ Tako se još u klasnom robovlasničkom društvu nalazi potvrda kasnijem Lenjinovom razmatranju o »dve nacionalne kulture u svakoj nacionalnoj kulturi«.⁶

No, bez obzira na sve klasne i druge nedostatke i ograničenosti kulture i umetnosti, slobode i demokratije robovlasničkih država ne može se, ipak, tvrditi da su one bile uzrok njihove propasti. Engels s pravom kaže: »Nije demokratija upropastila Atiku, kao što tvrde evropske uče, vladarske ulizice, već ropstvo, koje je žigosalo rad slobodnih građana«.⁷

Osvajački ratovi rimske republike, u kojima je izrasla najamnička i varvarizovana vojska, ubrzali su njen kraj. Rimska uprava i rimsko pravo svuda su rasturili rodovske zajednice, a time i poslednje ostatke lokalne samostalnosti. Rimska država postala je mašina za izrabljivanje svojih podanika. Potezi, državni kuluci i porezi svih vrsta dovodili su široke mase stanovništva do sve veće bede. Ucene provincijskih namesnika, poreznika i vojnika povećali su to izrabljivanje do iscrpljenosti i neizdržljivosti. Rimska država zasnovala je svoje pravo opstanka na održavanju unutrašnjeg reda i na zaštiti od varvara spolja. Ali, njen je red, kako ističe Engels, bio gori od najgoreg nereda. Zato su varvare, od kojih je ona štitila stanovništvo, njeni podanici željno iščekivali kao spasioce. Opšte osiromašenje, nazadak trgovine, zanatstva, umetnosti, opadanje stanovništva, propadanje gradova, vraćanje zemljoradnje na niži stupanj — bio je krajnji rezultat rimske svetske vladavine. Ropstvo se više nije isplatilo i radi toga je moralo nestati.⁸ Naravno, sve to ne znači da je u krajnjem ishodu društvenog razvitka robovlasnički poredak bio nazadniji od rodovskog uređenja prvobitne zajednice. Ropstvo je zapalo u svoje protivrečnosti i ustupilo mesto novom društvenom, feudalnom poretku. Tekovine grčke i rimske kulture i umetnosti, međutim, nisu propale. Njih su prihvatili mnogi narodi, čak i germanski pobednici i rušioци Rimske Imperije.

Prema tome, može se zaključiti, što je konstatovao i drug Vučićević, da nema ničega što bi bilo u koliziji sa opštom zakonitošću; da je umetnost značajna za svaku, pa time i odbrambenu delatnost. Dakle, kada je reč o primerima gde su razvijenije zemlje i narodi

⁵ Dr Miloš Đurić: *Istorija helenske književnosti*, izd. Naučna knjiga, Beograd 1951, str. 16.

⁶ V. I. Lenjin: *O književnosti*, *Zbornik*, izd. Kultura, Beograd 1959, str. 166.

⁷ Karl Marks i Fridrih Engels: *Izabrana dela* tom II (F. Engels: *Poreklo porodice, privatne svojine i države*), izd. Kultura, Beograd, 1950. godine, str. 264.

⁸ Isto, str. 289—291.

podlegli manje razvijenim strukturama, u pitanju su odnosi između proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, odnosi baze i nadgradnje, od kojih u krajnjem slučaju zavise kultura i umetnost.

Znamo da je umetnost nadgradnja sa jakim uticajem na bazu, ali je ona i pored toga sekundarna u svim odlučujućim društvenim, pa i vojnim procesima. Te objektivne istine ne govore u prilog tome da se ovim pitanjem manje bavimo sa vojnog stanovišta. Naprotiv, moramo se baviti, sagledati i odrediti pravo mesto socijalnih odnosa i međuslovljenosti, interakcije i korelacije kulture i narodne odbrane bez ikakvog potcenjivanja i preterivanja. A ima pojava jednog i drugog. Sada u mirnodopskoj praksi imamo dosta potcenjivanja, a kod kritičara potcenjivanja idealisanja pravog odnosa kulture, odnosno umetnosti i narodne odbrane.

POJAVE ZAPOSTAVLJANJA KULTURE I UMETNOSTI

Bezmalobesno su, do Pisma druga Tita i Izvršnog biroa, kič, šund i pornografija svuda dobili pravo građanstva, jer progresivne snage nisu našle adekvatne oblike borbe protiv toga zla.

U kulturi i umetnosti postoje evidentna idejna skretanja tuđa našem samoupravnom socijalističkom društvenom poretku i koncepciji opštenarodne odbrane. Takvih skretanja ima u književnosti, muzici, pozorišnoj, filmskoj i likovnoj umetnosti. Ne mali broj dela nekritički slika prošlost i umetničke vrednosti, a idejne poruke ne zbližuju narode i narodnosti u našoj zemlji. Ima glorifikovanja reakcionarnih ličnosti iz naše bliže i dalje istorije. Takva dela negativno utiču na osećanja i idejna opredeljenja građana.

Neposredni proizvođači obezbeđuju ne malo sredstava za kulturno-umetničko stvaralaštvo, ali ga iz više razloga ne koriste u dovoljnoj meri. Jer, ima pojava elitizma i monopolizma u sredinama stvaralaca i izvođača kulturno-umetničkih vrednosti. Najkvalitetnija ostvarenja još uvek pretežno koristi manji broj građana koji imaju materijalnih i drugih mogućnosti. Oni redovno idu u pozorište, slušaju kvalitetne koncerte, gledaju sve najbolje filmove, kupuju knjige i slike, obilaze spomenike kulture u zemlji i inostranstvu.

Slab repertoar u bioskopima, slabi TV-programi, skupa knjiga i zapostavljanje kulturno-umetničkog stvaralaštva na amaterskoj osnovi u gradskim i seoskim sredinama lišava najveći broj građana mogućnosti da svoje kulturno-umetničke potrebe bar delimično zadovolji. Takvo stanje, pored ostalih uzroka, pogoduje bujanju šunda, kiča i pornografije i drugih oblika lake, malo vredne zabave.

Nepismenost još nije likvidirana ne samo kod predratnih i ratnih nego i kod posleratnih generacija. U obrazovanju na svim stupnjevima sve više imamo pojava privatizacije i komercijalizma na štetu obima i kvaliteta stečenih znanja, što opet pogađa građane sa manjim primanjima.

Pomenute devijacije u kulturi, umetnosti i obrazovanju pro-uzrokuju mnoge negativne posledice za naš sveukupni samoupravni socijalistički društveni razvitak, pa i za narodnu odbranu. Zato smo kao društvo i pripadnici armije životno zainteresovani da se prevaziđu takve slabosti, a kultura i umetnost učine dostupnijim svim našim građanima.

PREVAZILAŽENJE ISPOLJENIH SLABOSTI U KULTURNO-UMETNIČKOJ DELATNOSTI U KONCEPCIJI OPŠTENARODNE ODBRANE

Očito da iznete slabosti imaju odraz i na odbrambeni potencijal zemlje. JNA nije svejedno kakve omladince dobija na odsluženje vojnog roka — da li nepismene ili, polupismene, omladince koji su već stekli naviku da čitaju dobru knjigu, one koji nisu gledali film ili koji ne žele da gledaju druge filmove osim kaubojskih itd. Otuda se ulažu veliki naponi za bolju saradnju armijskih i vanarmijskih ustanova za obrazovanje i kulturu. Ali, i tu ima još teškoća, jer nisu retke pojave dupliranja objekata, snaga i sredstava i radi toga nedovoljne iskorišćenosti kapaciteta.

U jedinicama se još uvek u dovoljnoj meri ne sagledavaju sve mogućnosti vanarmijskih ustanova za kulturu i obrazovanje u zadovoljavanju kulturno-umetničkih i drugih potreba pripadnika Armije, te da se koriste te i ne osnivaju takve i slične armijske ustanove. I obratno, armijske ustanove te vrste, pre svega domovi JNA, vojna muzika i muzeji, nisu u svim mestima i uopšte na široj teritoriji optimalno iskorišćene u pružanju odgovarajućih usluga mesnom stanovništvu. (Umetnički ansambl JNA i Reprezentativni orkestar JNA, kao i ostala vojna muzika u mogućnosti su da skoro svuda daju svoje programe. Isto tako, Vojni muzej u Beogradu je u mogućnosti da u svim mestima priređuje svoje tematske izložbe, kao i da obavlja istraživačke radove iz naše vojne prošlosti itd.).

*

Iz svega što smo izneli nije teško zaključiti da permanentna saradnja i integracija armijskih i vanarmijskih snaga i sredstava za kulturno-umetničku delatnost jeste najbolji put da se prevaziđu

postojeće slabosti i stvore osnovni preduslovi za optimalno korišćenje kulturno-umetničkog stvaralaštva, kao i da se te delatnosti uopšte u skladu sa koncepcijom opštenarodne odbrane u mirnodopskim i ratnim uslovima. Samo takva saradnja i integracija mogu obezbediti optimalni raspored snaga i sredstava za tu delatnost u skladu sa planovima upotrebe oružanih snaga u miru i ratu, kao što se to čini i u pogledu svake druge delatnosti gde se usklađuje mirnodopska i ratna namena.

Naravno, sve to treba učiniti organizovano i blagovremeno još u miru. Pri tome je od naročite važnosti da se ne zapostave ona područja zemlje, koja bi u najsloženijim uslovima rata predstavljala bastion našega otpora. Zato je u tim područjima, još u mirnodopskim uslovima, nužno izgraditi i organizovati neke ustanove za informisanje, kulturu i obrazovanje iznad mirnodopskih potreba, kako bi u ratnim uslovima predstavljale solidnu osnovu za povećane potrebe vojske i naroda. Tako se, na primer, mogu izgraditi biblioteke, radio-stanice, uređaji koji obezbeđuju TV-prenose i u najsloženijim uslovima, štamparije, domovi kulture i drugo.

Ali, uz ta materijalna sredstva neophodno je organizovati i razviti intenzivan rad na unapređenju svih kulturno-umetničkih i obrazovnih delatnosti u selima i gradovima u tim područjima. Lep primer u tom pogledu su opštine na tromedi Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, koje su se udružile i organizovale u Međurepubličkoj zajednici za kulturno-prosvetne delatnosti sa sedištem u Pljevljima (u ovoj zajednici udružene su 21 opština kao redovni i 3 kao počasni članovi).⁹ U mnogim sedištim opština izgrađeni su (ili su još u izgradnji) i otvoreni uzorni domovi kulture, zavičajni i drugi muzeji, muzičke škole, biblioteke sa ograncima na selu, bioskopi sa pokretnim kino-projektorima, štamparije, radio-stanice manje snage, uređaji za prijem TV-programa itd. Uz sve to osnovana su mnogobrojna kulturno-umetnička i sportska društva koja vrlo uspešno razvijaju delatnost. Takođe je razvijena izdavačka delatnost, izdaju se listovi i časopisi. Uspostavljena je dobra međupostinska i međurepublička saradnja i organizuju se mnoge stalne i povremene kulturno-umetničke akcije i manifestacije.

⁹ Redovni članovi su zajednice opštine: Bijelo Polje, Višegrad, Goražde, Zabljak, Ivangrad, Kolašin, Nova Varoš, Mojkovac, Rogatica, Rožaj, Ruđo, Plav, Priboj na Limu, Prijepolje, Plužine, Pljevlja, Sjenica, Tutin, Foča, Čajniče i Savnik, a počasni: Ilirska Bistrica, Kragujevac i Virovitica.

Takav svestrani razvitak ovog područja pruža izvanredne mogućnosti za uspešno sprovođenje koncepcije opštenarodne odbrane u svakom, pa i u kulturno-umetničkom pogledu.

Sve ove akcije i slične akcije ne mogu se sprovesti bez svesne i planske akcije Saveza komunista i aktivnosti drugih subjekata odgovornih za razvoj i odbranu naše samoupravne socijalističke društvene zajednice.

Potpukovnik
Bogdan KNEŽEVIĆ